

Teatrul românesc pe scena mondială

Vitregitele ziduri ale Teatrului Național, din aripa care a scăpat furiei asasinilor cu svastică, păstrează, odată cu amintirea atîtor umbre glorioase, și pe aceea, mai modestă, a lui „nenea Nae Basarabeanu“, care a fost actor și „copietor de roluri“ iar mai tîrziu, pînă la moarte, păstrător al textelor dramatice. I se zicea pompos „bibliotecar“ al unei biblioteci în care cărțile se numărau pe degete, dar care păstra un depozit sacru: caiete îngălbenite, piese și „role“ scrise de mîna lui Millo, Grigore Manolescu, Nottara. „Nenea Nae“ le custodea cu evlavie și era oricînd bucuros să te ajute să le descifrezi, sau să povestească despre felul cum fuseseră interpretate. Dar și mai bucuros dacă se ivea prilejul (și dacă nu se ivea singur, tot aducea el vorba) să amintească despre propria lui glorioasă, cucerită într-o cutezătoare aventură eroică. Aflai atunci că nenea Nae fusese — închipuiți-vă! — la Paris. Nu-l trimisese guvernul să le arate francezilor ce pot actorii de la Dunăre. Nu-l trimisese nici măcar la studii, în tinerețe, așa cum ceruse cîndva, în marea lui dragoste pentru teatrul românesc, Vasile Alecsandri. Călătorise neștiut, se strecurase la locurile cele mai ieftine ale teatrelor pariziene, iar la întoarcere, trei zile și două nopți, nu mîncase decît piine. Dar era mîndru cum vor fi fost Amundsen sau Cristofor Columb. Fusesse la Paris.

Nu era chip să te îndoiești de lucrul ăsta, pentru că nenea Nae avea grijă să-ți arate tot felul de biete mărturii ale mării lui călătorii. Le păstra ca pe niște odoare, încredințat că va veni o zi cînd va scrie cineva despre ele. „Iată, — îți spunea — biletul de metrou care te ia de la Saint Michel și te lasă la Palais Royal, în apropierea Comediei Franceze. Iată și contramărcile biletelor de intrare la spectacol, și programele cu subiectul și distribuția.“ Toate lipite cu grijă pe coli „ministeriale“ și însoțite de note memoriale scrise de mîna tremurîndă a călătorului: „Cu acest bilet am intrat în seară de... la spectacolul...“, „Acesta e programul piesei... pe care am văzut-o la teatrul... în ziua de...“ Tot te mai îndoiești? Ei bine, iată dovada supremă. Iată biletul de tren București-Paris, Paris-București. Acum ce mai zici?“

Acum nu mai ziceai nimic. Îl ascultai pe nenea Nae retrăind clipele cînd de la galeria casei lui Molière strigase „bravo“ sau poate „ura, fraților!“ Și nu era greu să înțelegi că, înflăcărat de entuziasm, nenea Nae va fi crezut că-și îndeplinește o solie. Simbol al anonimatului care își așternuse pinzele grele peste munca atîtor generații de mari talente, nenea Nae s-a întors acasă cu sufletul împăcat. Avusese grijă să spună la Paris portarului de la hotel și vecinului de la galerie că și la București se joacă teatru. Tot atît de bun — ba și mai bun cîteodată.

Mi-am adus aminte de aventura eroică a lui nenea Nae Basarabeanu, privind fotografia a trei dintre actorii noștri de comedie cei mai prețuiți — Birlic, Beligan, Angelescu — luată la fereastra largă a vagonului de dormit, în drumul spre țară, după ce fuseseră și ei la Paris. Le străluceau ochii. Izbutiseră ceea ce nenea Nae abia va fi cutezat să viseze. Jucaseră acolo. Fuseseră aplaudați. Aduceau cu ei laurii unui triumf care-și purtase ecurile în lumea întreagă. Un parter de specialiști îi ovationase și nu puțini vor fi fost îndemnați să cunoască mai deaproape și mai mult, despre țara care dă civilizației tributul unor asemenea scriitori și al unor asemenea actori. Cunoscură unii pe De Max. Știau că fusese român, ca și Yonnel, ca și Ventura, ca și Elvira Popescu, ca și Alice Cocea. Flori rare ale unui pământ sterp, își vor fi spus. acum erau siliți să-și schimbe părerea. Aflau că asemenea flori cresc multe în țara de la Dunăre, care vrea să fie și altceva decât un teritoriu semicolonizabil ca în trecut; că funcționează pe întinsul ei zeci de teatre, opere și orchestre simfonice; că artiștii dramatici nu cunosc șomajul; că scriitorii sînt profesionalizați și că munca lor, ca și a tuturor creatorilor, e protejată și stimulată de stat.

Nu se așternuse încă uitarea peste succesul de la Paris și a venit Venetia. La Paris, scriitori și critici de prestigiu, ca Charles Vildracq, André Kedros, Paul Blanchard, Jean Jacques Gauthier, Robert Kemp și Matei Roussou au epuizat toate superlativ-vele pe seama interpreților *Scrisorii pierdute* și *Ultimei ore*. Ovații și elogiile, de asemenea, neprecupețite, răspundeau de la Venetia, adresîndu-se actorilor aceluiași teatru. „Trebuie să declar de la început că trupa românească a avut un succes excepțional la festivalul de la Paris”, scria Matei Roussou. „Numeroasele aplauze la scena deschisă și ovația finală au demonstrat cît de mult a plăcut acest spectacol” proclama Giacomo Antonini la microfonul postului de radio Roma, vorbind despre Venetia. „Aportul Teatrului Național „I. L. Caragiale” este, după părerea mea, unul dintre cele mai impor-

Scenă din „Bădăranii” de C. Goldoni (Teatrul Național „I. L. Caragiale”)



„tante și mai seducătoare ale festivalului”, exclama la Paris Paul Blanchard. Replica venețiană, atât de patetică, atât de delicată, o dădea Adolfo Zajotti, care se despărțea de fotografia Eleonorei Duse ca să dăruiască actorilor români „amintirea cea mai dragă a vieții mele de teatru”, pentru ca „...după triumfalul succes obținut la Veneția, care va rămâne înscris cu litere de aur în cartea festivalului Bienalei, să se întoarcă în patrie cu un semn al profunde mele emoții”. Cine în lumina atîtor mărturii este în stare să măsoare drumul străbătut de teatrul românesc și să nu se simtă mușcat de șarpele orgoliului?

Dar bucuria care ne copleșește nu trebuie să ne facă să uităm că Parisul și Veneția nu sînt succese întîmplătoare. Ele sînt rodul pîrguit al unei strădanii fără care nu ar fi fost posibile. Drumul spre Paris și Veneția n-a fost ușor. El e presărat de multe alte succese care au anticipat și au pregătit această performanță strălucită. Este potrivit să amintim că înainte de Paris și de Veneția, ca și în răstimpul dintre ele, ca și după ele, de altfel, nu numai teatrul, ci și surorile lui au primit consacrarea publicului și specialiștilor din multe și îndepărtate orașe ale lumii. Muzica românească prin dirijorii, orchestrele, soliștii și compozitorii ei; dansul și cîntecul folcloric prin instrumentele și executanții lor, ca și prin cîntăreți; plastica noastră, în sfîrșit, au călătorit și ele peste hotare, în ultimii zece ani, și s-au încununat de succes. Moscova și Londra, Pekinul și Parisul, Veneția și Tampere au răsplătit prin risipă de elogii și aplauze solia artei românești. Îngăduindu-ne o licență, vom depăși încă și mai mult cadrul specific al revistei care adăpostește rîndurile acestea, pentru a aminti că în timp ce toate formele de expresie artistică ale poporului nostru erau prețuite și se făceau iubite pretutindeni, reprezentanți calificați ai științei românești își purtau cuvîntul în congresele internaționale ale celor mai diverse discipline. Delegații romîni la Congresul internațional al istoricilor și teoreticienilor teatrului nu au rămas cu nimic datori prestigiului pe care gîndirea românească și-a cucerit-o în lume. Ion Marin Sadoveanu, Horia Deleanu și Zeno Vancea au adus contribuții la un înalt nivel științific. Și dacă spectacolele au impus dramaturgia și arta actorului român, participarea teoreticienilor a demonstrat că teatrul la noi nu numai se face, dar se și gîndește.

O scrisoare pierdută a lui Caragiale, despre care unul din vechii oameni de teatru a putut să spună cîndva că niciodată nu va fi înțeleasă decît de spectatorul român, este revendicată astăzi în repertoriul a zeci de orașe de mare și veche cultură. Mii de spectatori îi descifrează mesajul. Parizienii cer „să-l adaptăm pe Caragiale”. Un actor finlandez Vilho Suvola îl consideră „unul din cei mai reprezentativi scriitori”. Regizorul chilian Domingo Piga ne dă vestea că publicul din țara lui „l-a înțeles pe Caragiale, gustîndu-l ca pe un scriitor chilian”. Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Germania, Luxemburg, Belgia, Argentina și Uruguay, Asia și Africa, iată pe unde a călătorit ignoratul de altădată Caragiale. Iar dacă în unele locuri, ca, de pildă, în Polonia și Finlanda solia tea-



Scenă din „O scrisoare pierdută” de I. L. Caragiale (Teatrul Național — București)



Scenă din „Titanic-vals“ de Tudor Mușatescu (Teatrul Flotei Nordice — Murmansk)

trului românesc s-a întregit cu regizorul Sică Alexandrescu, a fost un prilej mai mult pentru ca nu numai opera scriitorului, dar și munca omului de teatru să fie prețuită.

Dar Caragiale și *O scrisoare pierdută* nu sînt fenomene izolate ale prezenței românești peste hotare. *O noapte furtunoasă* este înscrisă în repertoriul teatrelor sovietice. *Conul Leonida față cu reacțiunea* a fost jucată de tinerii actori ai lui Théâtre de la Lune din Bruxelles. Despre Tudor Mușatescu se vorbește astăzi la Polul Nord, *Titanic-Uals* e aplaudat la Moscova și Leningrad, iar criticul Pimenov notează: „...scrisă încă în anul 1930, piesa nu și-a pierdut nici astăzi ardoarea combativă, nici simțul cald de omenie”. *Titanic-vals* a fost și în Bulgaria și mi se pare că nu exagerez spunînd că turneul lui în afara hotarelor țării este abia la primele popasuri.

Nu puține sînt orașele europene al căror public de teatru s-a cutremurat în fața destinului tragic al lui Mihail Sebastian. *Ultima oră* a fost prețuită la Budapesta, la Moscova („Sebastian a cucerit pe spectatorii sovietici”, scria regizorul Tovstonogov), la Sofia, la Roma și Milano, la Berlin și Helsinki. Din piesele lui Aurel Baranga, *Iarba rea* și *Mielul turbat* s-au jucat în Bulgaria și Germania. Tot în Germania, *Citadela sfărîmată* a cunoscut un succes remarcabil și a fost caracterizată de regizorul Horst Schönemann drept o piesă interesantă „pentru că zugrăvește un proces pe care și noi l-am trăit și încă îl mai trăim”. Piesa a întrunit și sufragiile spectatorilor moscoviți. Chiar și opereta românească, prin Dendrino și Elly Roman, a fost aplaudată la Dresda și la Moscova, unde s-au jucat *Lăsați-mă să cînt* și, respectiv, *Colomba*.

Înșiruirile de nume și orașe sînt searbăde, iar cifrele care le numerotează sînt de obicei reci. Dar nu totdeauna cifrele sînt reci și nici statisticile nu sînt totdeauna searbăde. Cînd conținutul lor exprimă echivalentul atîtor suflete pe care fiorul artei le-a apropiat, nu trebuie să ne temem de a le scrie pe hîrtie. Putem deci întregi această lungă catagrafică, care va rămîne oricum incompletă. Cine dintre noi a putut rămîne indiferent la succesele teatrului din Constanța, unul din zecile noastre teatre regionale, care trecînd granițele țării a cules aplauze calde la Varna? Cine dintre noi nu s-a bucurat de prețuirea unanimă pe care Naționalul din Iași a cunoscut-o cu prilejul turneului său în R.S.S. Moldovenească? Și oare succesele Teatrului „Tăndărică” și Teatrului de Estradă, repurtate în U.R.S.S. sau în Albania și Cehoslovacia, nu sînt și ele prilejul unei legitime mîndrii pentru realizările artei teatrale românești?

Desigur că atâtea succese nu puteau să nu trezească interesul pentru mișcarea dramatică a unei țări care irumpe cu atîta strălucire pe marea scenă mondială. Expresie a acestui interes este și prezența numeroșilor vizitatori la standurile noastre de la Expoziția Internațională de Teatru de la Viena (1955) sau la Expoziția „Teatrul în R.P.R.” organizată la Damasc și Alep. Dar faima mondială pe care a dobîndit-o arta teatrală romînească a stimulat mai mult decît prezența noastră în cadrul unor expoziții. Vizitele pe care atîția regizori, actori și oameni de teatru străini le-au făcut în țara noastră sînt rodul firesc al recunoașterii pe plan mondial a înaltei valori la care a ajuns arta teatrală romînească. Iar cuvintele măgulitoare pe care ni le-au spus toți acești vizitatori, au sunat altfel decît obișnuitele amabilități pe care oaspetele le spune gazdei. Cînd Arnaldo Frateili califică drept exemplar teatrul nostru și cînd belgianul Henry Closson — care nu a ezitat să facă unele îndreptățite rezerve cu privire la scenografia noastră — mărturisește că a făcut adesea „nu fără amărăciune”, o paralelă între cele văzute la noi și stările din țara lui, sîntem îndreptățiți să primim asemenea cuvinte bune fără a simula o falsă modestie.

Teatrul nostru le merită. Le merită cu atît mai mult, cu cît prin înfăptuirile lui atît de lăudate pretutindeni, el merge pe drumul deschis de atîția mari și glorioși înaintași, care au încercat și ei altădată să poarte prin lume faima teatrului romînesc. Să ne amintim de Grigore Manolescu și Aristizza Romanescu. Au încercat să dea spectacole romînești la Viena. Numai că alături de ei n-a stat autoritatea de stat, așa cum se întîmplă astăzi. Ci, dimpotrivă, „...am onoarea a vă face cunoscut că Direcția teatrelor a luat măsurile necesare spre a se opri pe fiecare lună cu începere chiar din luna iunie, jumătate din cota parte ce se cuvine lunar numiților artiști pînă la achitarea sumei ce datorează”, pentru ca să fie despăgubit consulul de la Viena care „pe baza declarațiunii

Un colț din Expoziția „Teatrul în R.P.R.” de la Alep-Siria



ce vor face doamna Romanescu și domnul Manolescu a împrumutat artiștilor suma necesară pentru întoarcerea în patrie“.

N-a fost nici în puterea generațiilor care au urmat acestor mari artiști, să le împlinescă visul. Volumele de memorii recent apărute, fie cele atât de chibzuite ale Luciei Sturdza Bulandra, fie ale lui Niculescu-Buzău, exprimând atât de autentic pitorescul autorului, fie cele ale lui Maximilian, care se deosebesc prin caracterul lor de jurnal de bord, arată lămurit de ce asemenea realizări nu erau posibile. Iată un citat din memoriile lui Maximilian : „...mă surprind rîzind cînd mă gîndesc la modul cum decurgeau audiențele noastre la vreun domn ministru care catadicsea să ne primească pentru a răspunde unora din nenumăratele noastre cereri de ajutor. Ne așezam în dreapta și stînga Luciei Sturdza Bulandra (este vorba de Ion Manolescu, G. Storin, V. Maximilian) fără să scoatem vreun cuvînt, mimînd cînd trist, cînd zîmbitor sau înduioșați, potrivit discursului pe care îl rostea stimata noastră asociată în fața domnului ministru“.

Atitudinea aceasta a „vreunui domn ministru“ nu era nici ea izolată. Se integra unui sistem care l-a îndreptățit pe Octavian Goga să-i scrie, în 1912, de la Sibiu lui Aurel Vlaicu : „Ți-am spus eu de atîtea ori... talentul biruiește. Dacă ai pe dracul în tine, el iese la iveală mai curînd ori mai tîrziu, oricît de mult s-ar împotrivi dușmanul, numească-se el Bibescu, Comitetul Național, Filipescu, etc.“ (scrisoarea este pînă astăzi inedită). Recitind aceste cutremurătoare rînduri, ești ispitit să-ți spui că asemenea dușmani a avut și teatrul românesc, într-o vreme în care nu numai Vlaicu era împins spre moarte, dar și Traian Vuia era făcut să pribegască printre străini și să se realizeze acolo (nu căutați numele lui Vuia în enciclopedia „Cărții Romînești“, care a fost și ea o citadelă a „dușmanilor“. Nu-l veți afla. Spațiul care i se cuvenea la litera respectivă a fost cedat lui „...Hagi Vasile zis Tudose, negustor român născut la Brăila care adunînd un mic capital, a deschis o prăvălie de pește sărat...“)

Desigur, Goga avea dreptate : „Cînd ai pe dracul în tine, biruiești...“. A biruit primadona Nuovina, celebra cîntăreață wagneriană care se numea Margareta Iamandi. A biruit și „Giovani“ Dumitrescu, pe care-l chema Ion Dumitrescu și care între anii 1895—1900 a fost sărbătorit în capitalele întregii Europe. Biruitor a fost și Tamberlik, pe nume Toma Cosma, originar din Botoșani ; sub numele de contesa Marcolini, a biruit și Frosa Popescu, a cărei apariție a putut fi socotită unică. Elena Teodorini, Hariclea Darclé și atîția alții au biruit, pentru că „aveau pe dracul în ei“. Dar nu o dată bucuria biruinței le va fi fost umbrită de amărăciunea de a nu o putea împărtăși cu țara lor, în care „dușmanii“ îl lăsau pe Eminescu să moară la ospiciu, iar pe Grigore Manolescu și pe Aristizza Romanescu îi sileau să muncească pentru a-și plăti datoriile pe care le contractaseră ca să aducă patriei lor laurii culeși pe o scenă europeană.

Să doarmă liniștiți toți aceștia. „Dușmanii“ nu mai pot face nici un rău teatrului românesc. Slujitorii lui nu vor mai trebui, ca altădată Nottara, să dea spectacole pe scene improvizate ca să-și poată crește copiii. Altele sînt idealurile actorilor noștri decît acelea pe care le proclamau artiștii craioveni, muritori de foame : „...să se dea artistului plată omenească, plătită la timp“.

Să doarmă liniștit și bunul nenea Nae Basarabeanu. S-a împlinit și visul lui. Se știe acum în toată lumea că și la noi se joacă teatru bun.